

YAŞLI SAĞLIĞI VE BAKIM

Prof. Dr. Ayfer KARADAKOVAN

© 2014 AKADEMİSYEN TIP KİTABEVİ

Yayın Dağıtım ve Pazarlama A.Ş.

Halk sk. 5/A Yenışehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Yaşlı Sağlığı ve Bakım

Editör: Prof. Dr. Ayfer KARADAKOVAN

ISBN: 978-605-4649-87-7

DOI: 10.37609/akya.2009

Bu kitabın yayın hakkı AKADEMİSYEN TIP KİTABEVİ'ne aittir. 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereği herhangi bir bölümü, resmi veya yazısı, yazarların ve yayınlayıcısının yazılı izni alınmadan tekrarlanamaz, basılamaz, kopyası çıkarılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz. Yazıların içerikleri yazarları bağlamaktadır.

Dağıtım Adresi

Akademisyen Kitabevi

Halk sk. 5/A Yenışehir/ANKARA

Tel: 0312 431 16 33

www.akademisyen.com

Yayın Koordinatörü : Yasin DİLMEN
Mizampaj : Rahime DİLMEN
Kapak Tasarım : Rahime DİLMEN
Baskı : Özyurt Matbaacılık
Baskı Yılı : Mayıs 2014

Yaşam boyu bana destek verenlere, emeği geçenlere ve ğrencilerime

Prof. Dr. Ayfer KARADAKOVAN

ÖNSÖZ

Günümüzde Dünya’da ve ülkemizde yaşlı nüfus giderek artmakta ve ileriki yıllarda daha fazla artacağı öngörülmektedir. Yaşlı nüfusun sağlık, sosyal ve ekonomik gereksinimlerinin karşılanması için tüm toplumların hazır olmaları gerekmektedir. Bu konuda her bilim alanının ve kurumun kendi görev ve sorumluk alanları ile ilgili planlamalar yapması gerekmektedir. Yaşlanmayla birlikte kronik hastalıkların sayısındaki artışın yanı sıra bakım sorunları sağlık alanında çalışanlar için hazır olunması gereken konulardır. Bu konudaki farkındalıktan hareketle eğitim kurumlarında “yaşlı sağlığı”, “yaşlı bakımı” vb. adlarda programlar açılarak gelecekte bu alan için konusunda eğitim almış eleman yetiştirme çabaları sürmektedir. Kısa sürede bakım gereksinimini sağlayacak eleman yetiştirilmesi için kurs, seminer, sertifika programları düzenlenmekte, Üniversitelerde hemşirelik eğitim programlarında yaşlı sağlığı konusunda dersler açılmakta, hemşirelik lisansüstü programlarında ve çok disiplinli lisansüstü programlarda “yaşlı sağlığı”, “geriatri hemşireliği” programları açılmaktadır. Tüm eğitim programlarda bu alanda çalışanların ve öğrencilerin kaynak eğitim materyali gereksinimi bulunmaktadır. Bu gereksinimden yola çıkarak uzun yıllar bu konuda çalışmış bir öğretimi üyesi olarak yaşadığım deneyimler ve birikimlerimi bir kitap olarak derleyerek alana kazandırmayı amaçladım. Kitabımın yaşlı sağlığı ve bakımı alanında eğitim alan, öğrenci ve eğitimcilere katkı sağlayacağını umuyorum. Sizlerden gelecek geri bildirimlerin benim için çok değerleri olduğunu bildirmek isterim.

Prof. Dr. Ayfer KARADAKOVAN

Nisan 2014, İzmir

İÇİNDEKİLER

Ünite 1

YAŞLILIĞA GENEL BAKIŞ

1.1. Yaşlılık Çalışmaları ve Yaşlanma Kuramları	3
1.1.1. Yaşlılık Çalışmalarının Gelişimi	3
1.1.2. Yaşlı Bilimiyle İlgili Terimler	3
1.1.3. Yaşlılık Kavramı ve Sınıflaması	4
1.1.4. Dünyada ve Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Durumu	5
1.1.5. Geriatri Hemşireliğinin Tarihsel Gelişimi	9
1.1.6. Geriatri Hemşireliği İlkeleri	10
1.1.7. Yaşlanma Kuramları	11
1.2. Yaşlı İle İlgili Sorunlar ve Politikalar	17
1.2.1. Toplumda ve Ailede Yaşlılığın Algılanması	17
1.2.2. Yaşlı Ayrımcılığı	17
1.2.3. Yaşlanma-2002 Uluslararası Eylem Planı	19
1.2.4. Ulusal Yaşlı Sağlığı Programı	58
1.2.5. Yaşlılığın İstismarı/Kötüye Kullanım ve İhmali	65
1.2.6. Yaşlıda Psiko-Sosyal Durum	77
1.2.7. Yaşlıda Etik ve Yasal Durum	87

Ünite 2

YAŞLI BİREYİN SAĞLIK ve TEMEL GEREKSİNİMLERİ

2.1. Yaşlı Bireyin Sağlıklı Yaşam Gereksinimleri	99
2.1.1. Yaşlı Sağlığının Geliştirilmesi, Sürdürülmesi ve Korunması	99
2.1.2. Yaşlıda Beslenme	114
2.1.3. Yaşlıda Uyku ve Dinlenme	138
2.1.4. Yaşlıda Aktivite ve Egzersiz	148
2.1.4. Yaşlılığın Güvenliğinin Sağlanması	155
2.1.6. Sigara ve Alkol Alışkanlığı	170
2.1.7. Yaşlanma ve Cinsellik	171
2.2. Yaşlı bireyle iletişim	178
2.3. Yaşlıda İlaç Kullanımı	188

2.4. Yaşlıda Sağlığın Değerlendirmesi	209
2.5. Yaşlıda Ağrı Yönetimi	257
2.6. Yaşlı Bakımı	270

Ünite 3

YAŞLIDA FİZYOLOJİK DEĞİŞİKLİKLER ve BAKIM

3.1. Kalp-Damar Sistemi Değişiklikleri	279
3.2. Solunum Sitemi Değişiklikleri	281
3.3. Endokrin Sistem Değişiklikleri	284
3.4. Gastrointestinal Sistem (GİS) Değişiklikleri	285
3.5. Üriner Sistem Değişiklikleri	287
3.6. Üreme Sistemi Değişiklikleri	288
3.7. Kas-İskelet Sistemi Değişiklikleri	289
3.8. Kan, Kan Yapıcı/ İmmun Sistem Değişiklikleri	291
3.9. Bilişsel ve Nörolojik Sistem Değişiklikleri	292
3.10. Deri ve İlgili Yapılarında Değişiklikler	293
3.11. Duyu İşlevleri Değişiklikleri	295

Ünite 4

YAŞLIDA ÖNEMLİ SAĞLIK SORUNLARI ve BAKIM

4.1. Yaşlı Bireylerde Üriner Sitem Enfeksiyonları (Üse) ve Bakım	300
4.2. Yaşlıda İnkontinans ve Bakım	305
4.3. Yaşlıda Deliryum ve Bakım	312
4.4. Yaşlıda Demans/Alzheimer ve Bakım	328
4.5. Yaşlıda Diyabet ve Bakım	334
Kaynakça	345
İndex	355

KAYNAKÇA

- Açıkgöz Ş (2009). Doğurganlık Oranlarındaki Azalışların Nüfus Yapısı, İstihdam Ve Sermaye Birikimi Üzerindeki Etkileri. 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Erzurum. Erişim: <http://iletisim.atauni.edu.tr/eisemp/html/tammetinler/176.pdf>, (Erişim tarihi: 20Ekim, 2009.)
- Administration on Aging (2002). Annual report. What we do makes a difference. http://www.aoa.dhhs.gov/about/annual_report/ar_full.pdf. (Erişim tarihi: 17 Haziran 2004).
- Aird T (2011). Assesment, interpretation and management of impaired cognition. Neurosciece nursing. Evidence-based practice. Woodward S, Mestecky AM (Ed.): Blackwell Published Ltd. Oxford, 123-140.
- Akan P, Erdinçler D, Tezcan V, Beğler T (1999). Yaşlıda ilaç kullanımı. Türk Geriatri Dergisi, 2 (1): 33-38.
- Akgün S, Bakar C, Budakoğlu I.İ (2004). Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlı Nüfus Eğilimi, Sorunları ve İyileştirme Önerileri Türk Geriatri Dergisi 7 (2), 105-110.
- Akıcı A, Kalaça S, Uğurlu MU, Çalı Ş, Oktay Ş (2001). Pratisyen hekimlerin yaşlılarda akılcı ilaç kullanımı alışkanlıklarının değerlendirilmesi. Türk Geriatri Dergisi, 4: 100-5.
- Aksu T, Karadakovan A (2010). Yaşlıda ilaç kullanımı ve hemşirelik yönetimi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 5:14, 57-71.
- American Geriatrics Society Updated Beers Criteria for Potentially Inappropriate Medication Use in Older Adults The American Geriatrics Society 2012 Beers Criteria Update Expert Panel
- Arpacı F, Açıkel C, Şimşek I (2008). Ankara’da yaşayan bir grup yaşlının ilaç kullanım tutumları. TAF Preventive Med Bull, 7: 515-22.
- Arslan Ş, Atalay A, Gökçe-Kutsal Y (2007). Yaşlılarda ilaç tüketimi. Türk Geriatri Dergisi, 3(2): 56-60.
- Aslan D (2007). Uluslararası Sağlık Bakış Açısıyla Yaşlılık. In: Kutsal YG (Ed) Aslan D (Ed Yrd). Temel Geriatri, Güneş Kitabevleri Yayını, Ankara, 111-117.
- Active Ageing: Towards Age-Friendly Primary Health Care. Towards Age-Friendly Primary Health Care, WHO. http://whqlibdoc.who.int/hq/2004/WHO_CHP_HPR_04.02.pdf. (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2013).
- Aslan D, Şengelen M, Bilir N (2008). Yaşlılık Döneminde Beslenme Sorunları Ve Yaklaşımlar Geriatri Derneği Eğitim Serisi No: 1. Öncü Basımevi. Ankara, 7-8.
- Aslan E, Beji NK, Erkan HA, Yalcin O, Gungor F (2009). Urinary incontinence (ui) and quality of life (qol) of the elderly residing in residential homes in turkey. Arch Gerontol Geriatr 49.304-10. Aslan EF (2006). Ağrı: Doğası ve Kontrolü. 1. Baskı. İstanbul.

- Atay B, Avcı İA (2009). Samsun Alanlı Köyünde Yaşayan Yaşlılarda Aileden Algılanan Sosyal Destek ile Depresif Belirti Yaşama Sıklığı Arasındaki İlişki, TAF Preventive Medicine Bulletin, 8(2), 139-146, 2009.
- Ateşkan Ü(2003). Demanslı hastalarda diğer medikal problemler. II.Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı. Ankara, Çetin Ofset A.Ş.111-112
- Ayolon L, Feliciano L, Areean PA (2010). Aging changes that affect communication. Mauk KL (Ed.): Gerontological nursing. Competencies for care. Second ed. Jones and Bartlett Publishers, 77-104.
- Basavanthappa BT(2009).Medical Surgical Nursing.2nd.edit. New Delhi:Jaypee brothers medical Publishers.148-195.
- Baştürk B, Boyacıoğlu S (2004). İmmün Yaşlanma. Geriatri Dergisi, (3) 7:159-161.
- Bayık A, Özgür G, Özsoy SA, Erefe İ, Emeç-Uysal A, Özer M, ark (2002). Huzurevlerinde yaşayan yaşlıların fiziksel sağlık sorunları ve hastalıklarına yönelik ilaç kullanma davranışları. Türk Geriatri Dergisi, 5(2): 68-74.
- Beers, MH, Berkow R.(Ed).(2000). Clinical pharmacology. In Merc manual of geriatrics(3th) pp.54-74. Whitestation,NJ:Merck research Laboratories.
- Beğer, T, Yavuzer, H. (2012) Yaşlılık ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. Klinik Gelişim Dergisi, 25: 1 - 3.
- Berner, Y (2006). Nutrition and Elderly. Turkish Journal of Geriatrics, 9 (2): 97-107.
- Berry HP, June LD (2000). The new JCAHO pain standards: Implications for pain management nurses. Pain Manangement Nursing. 1(1):3-12.
- Bilgin NG, Mert E (2005). Geriatrik Yaş Grubu Adli Olguların Özellikleri. Türk Geriatri Dergisi, 8 (1) ; 13-16
- Bilir N (2009). Yaşlı sağlığının korunması ve koruyucu hekimlik .<http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebakademi/geriatri-2009/6.pdf>. (Erişim tarihi: 15 Mart 2013)
- Bilir N. Yaşlanan toplum. <http://www.geriatri.org.tr> (Erişim tarihi: 10 Haziran 2012)
- Black JM, Hawks JH (2005).Medical surgical nursing. Clinical management for positive outcomes.(7th.ed). St. Louis: Elsevier Inc.
- Bodur H, Borman P (2002). Steroid olmayan antiinflamatuvar ilaçların geriatrikte kullanımı. Türk Geriatri Dergisi, (5)1: 24-29.
- Boogard M, Schoonhoven L,Hoeven JG, Achterberg T, Pickkers P(2012). Incidence and shortterm consequences of delirium in critically ill patients: a prospective observational cohort study. International J of Nursing Studies, 49:775-783.
- Boot R: Delirium (2012).:A review of nurses role in intensive care unit. Intensive and Critical care Nurs,28: 185-189.
- Boyd CM and others (2005). Clinical practice quidelines and quality care for older patients with multipl comorbid diseases. JAMA, 294(6). 716-724.
- Bunker C, Kowalski MT(2003). Textbook of Basic Nursing (ISBN: 13:978-0-7817-65-21-3). 8th ed. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins, 783-834.
- Büken N, Büken E (2003). Yaşlanma Olgusu ve tıp etiği. Türk Geriatri Dergisi, 6(2),75-79.
- Camargo AL, Ferreira MBC, Heineck I(2006). Adverse drug reactions: a cohort study in internal medicine units at a university hospital. Eur J Clin Pharmacol, 62: 143-9.
- Center for Disease Control (CDC), 2003. Public Health And Aging: Trends İn Aging United States And Worldwide. Mortality and Morbidity Weekly Report 52(06), 101-106.

- Cooney D, Pascuzzi K(2009). Polypharmacy in the elderly: focus on drug interactions and adherence in hypertension. *Clin Geriatr Med*, 25: 221-33.
- Çetinkaya F, Karadakovan A (2012). Demanslı hastaya bakım verenlerin bakım yükünün incelenmesi. *Turkish Journal of Geriatrics*, 15:2, 171-178.
- Çıray N, Karadakovan A (2011).Yaşlılarda ağrı yönetimi. *Geriatri ve Geriatrik Nöropsikiyatri Dergisi*, 2:2-3,41-48.
- Çoban A, Şirin A (2003). Yaşlı kadınlarda ürogenital sistem problemleri ve hemşirelik yaklaşımı. *Geriatri, Turkish Journal of Geriatrics*, 6 : 80-83.
- Danış MZ. Yaşlılık, yoksulluk ve yalnızlık. www.gebam.hacettepe.edu.tr. (Erişim tarihi: 26 Şubat 2012).
- Daniel S, Scott R, Chesley, L (2007). Medication use leading to emergency department visits for adverse drug events in older adults. *Annals Internal Medicine*, 11(147): 755-765
- Demirci N, Coşar F(2009). Üriner inkontinans tedavisinde davranışsal tedavi yöntemleri Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fak. Dergisi,16: 35-40.
- Demiroğlu A, Bozdağ G, Kart C, Gürkan T(2006). Yaşlanma Fizyolojisi ve Olası Teoriler. *Geriatri dergisi*, 9(4):250-5.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. <http://ekutup.dpt.gov.tr/nufus/yaslilik/eylemplan.pdf>, (Erişim tarihi:7 Mart 2013)
- Diebold C, Fanning-Harding F, Hanson P (2006). Management of common problems. *Psychosomatics*, 47: 530-541.
- Dişçigil G, Tekinç N, Anadol Z, Bozkaya-Oklay A(2006).Toplum içinde yaşayan ve bakımünde kalan yaşlılarda polifarmasi. *Türk Geriatri Dergisi*, 9 (3): 117-121.
- Doruk H (2004). Geriatrik vaka örnekleriyle demans ve deliryum. III.Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı. Ankara, Çetin Ofset A.Ş. 84-85
- DPT Aile yapısı Araştırması(1995)Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü. Ankara. www.dpt.gov.tr (Erişim tarihi: 29 Mart 2009).
- Durso SC (2006).Using Clinical Quidelines Designed for Older Adults With Diabetes Mellitus and Complex Health Status. *JAMA*, 295 (16).1935-1940.
- Ebersole P, Touhy TA(2006). Geriatric nursing growth of a speciality.New york Ç Springer Publishing Comp, Inc.
- Ely E, Margolin R, Francis J, May L, Truman B, Dittus R, Speroff T, Gautam S, Bernard G, Inouye S(2001). Evaluation of delirium in the critically ill patients: validation of the Confusion Assessment Method for the Intensive Care Unit (CAM-ICU). *Critical Care Medicine*, 29: 1370-1379.
- Ely EW, Inouye SK, Bernard GR, Francis J, May L, Truman B, Speroff T, Gautam S, Margolin R, Hart R, Dittus R(2001). Delirium in mechanically ventilated patients:validity and reliability of confusion assesment method fort he intensive care unit (CAM-ICU). *JAMA*, 286: 2703-2710.
- Er D(2009). Psikososyal Açıdan Yaşlılık. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*,(4)11:131-144.
- Erdil F(2004). Yaşlının Evde Bakımı. Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma. Hacettepe Üniversitesi Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi Yayını. Ankara.78-84.
- Erdil F, Bayraktar N. (2010) Yaşlı Bireylerde Kas-İskelet Sorunlarına Yönelik Hemşirelik Yaklaşımları. *Istanbul üniv. Florance Nightingale Hemşirelik Derg.* 18(2): 106 – 113

- Erdinçler D.S (2012). Yaşlıda Anamnez ve Fizik Muayene. Klinik Gelişim Dergisi, 25(3): 4- 8.
- Eric S Rovner(2004). Treatment Options for Stress Urinary Incontinence, Rev Urol, 6 (Suppl 3): 29.S47. Erkılıç M, Aydođdu F, Aslan D, Gökçe-Kutsal Y (2007). Yaşlının Evi ve Çevresi. Türk Geriatri Derneği Yayınları, Öncü Basımevi, Ankara.
- Ertan T, Sivriođlu Y (Çev. Ed.)(2007). Diğer demanslar ve deliryum. Geriatrik psikiyatri klinik el kitabı. Sigma Publishing,217-256.
- Ertürk A (2005). Huzurevindeki yaşlıların ilaç kullanım hataları ve etkileyen faktörler (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
- Fick D, Cooper J, Wade W, Waller J, Maclean J, Beers M (2003). Updating the beers criteria for potentially inappropriate medication use in older adults: results of a US consensus panel of experts. Arch Intern Med, 163: 2716-24.
- Fletcher K(2004). Geriatric emergencies part 1:Vulnerability and primary prevention. Topic in Advanced Practice Nursing e Journal. 4:2:1-3.
- Fletcher K(2004). Geriatric emergencies part 1:Vulnerability and primary prevention. Topic in Advanced Practice Nursing e Journal. 4:2:1-3.
- Gaudreau J, Gagnon P, Harel F, Tremblay A, Roy M (2005). Fast, systematic and continuous delirium assessment in hospitalised patients: the nursing delirium screening scale. Journal of Pain and Symptoms Management, 29:368-375.
- Gelal A (2006). Yaşlılarda ilaç kullanımını etkileyen farmakodinamik değişiklikler. Türk Geriatri Dergisi, Özel Sayı: 33-36.
- Geriatric Bilimler Araştırma Ve Uygulama Merkezi (Gebam a), *Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam*. (içinde) Bilir N. Yaşlanan Toplum, 11-15. www.gebam.hacettepe.edu.tr, (Erişim tarihi:7 Mart 2013).
- Geriatric Bilimler Araştırma Ve Uygulama Merkezi (Gebam b), *Yaşlanan Toplum*. (içinde) Bilir N. Yaşlanan Toplum, 11-15. rwww.gebam.hacettepe.edu.tr (Erişim tarihi:7 Mart 2013).
- Gofrit ON, Shemer J, Leibovici D, Modan B, Shapira SC. Quaternary Gordon M. The ethics of caring for elderly, www.medicalpost.com/mpconted/article.lsp (Erişim tarihi:2 Ekim 2010).
- Gökçe Kutsal Y(2006). Yaşlılarda çoklu ilaç kullanımı. Türk Geriatri Dergisi, özel sayı: 37-44.
- Gökçe-Kutsal Y(2006). Yaşlanan dünya. Türk Fiz Tıp Rehabilitasyon Dergisi, 52: Özel Ek: A6-A11.
- Gökmen F(2001).Temel tıp terimleri sözlüğü.1.Basım, Meta basım. İzmir, 1-898.
- Gutierrez K, Queener SF(2003). Pharmacology for Nursing Practice. 4th ed. US: Mosby, 645-713.
- Gutierrez K (2003). Pharmacology for nursing practice. United States: Saunders WB, 45-51.
- Gündüz H (2000). Yaşlılarda Postür ve Yürüme. Turkish Journal of Geriatrics. 3(4): 155 – 162.
- Gündüzođlu ÇN, Karadakovan A (2011). Yaşlılarda Ağrı Yönetimi. Geriatri ve Geriatrik Nöropsikiyatri Dergisi. 2 (2-3): 41 – 48.

- Güner P, Geen O (2007). Atlanması kolay bir bozukluk: Deliryum. C.Ü HYO Dergisi,11: 37-46.
- Gürol Arslan G, Eşer İ(2005). Yaşlıların kendi kendine ilaç kullanma uyumu ve hemşirenin rolleri. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 21(2): 147-157.
- Gürsoy AE(2012). Yaşlılarda Nöropatik Ağrı. Geriatri ve Geriatrik Nöropsikiyatri Dergisi. 3 (1): 12 – 18.
- Haber D(2010). Promoting Healthy Aging.(içinde). Gerontological Nursing. Competencies for care. Kristen L. Mauk(Ed).Second edition,London, Jones and Barlett Publisihers, LLC, 328-352.
- Hajime O, Hideki I, Takao S, Atsushi A, Takayuki H, Motoji S (2006). Reviewing the definition of “elderly”. *Geriatrics and Gerontology International*, 6(3), 149-158.html (Erişim tarihi: 17.09.2010).
- [http:// www.mayo.edu/geriatrics-rst/index.html](http://www.mayo.edu/geriatrics-rst/index.html). (Erişim tarihi 19.2.2012.)
- <http://www.abgs.gov.tr/files/SBYBP/T.C>. Avrupa Birliği Bakanlığı 2012 Avrupa Aktif yaşlanma ve Nesillerarası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu.2011-Ankara (Erişim tarihi: 8 Mart 2013).
- <http://www.americangeriatrics.org/news/dementia.shtml>: Ingham P, Kramer S. Nursing home patients with dementia may benefit from bright light. *Journal of the American Geriatrics Society*. January 15, 2002 (Erişim tarihi 15.01.2006).
- <http://www.acilveilkyardim.com/acilbakim/solukyolusolutma.htm> (Erişim tarihi: 13 Mayıs 2012).
- <http://www.bilkent.edu.tr/~bilheal/aykonu/Ay0203/June03/sagliklibeslenme.html>.(Erişim tarihi: 24 Mart 2012).
- <http://www.elderweb.com/> (Erişim tarihi: 3 Mayıs 2012).
- <http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/bulten> (Erişim tarihi: 4 Nisan 2012).
- <http://www.med.ceu.com>. Elder care-living alone. (Erişim tarihi: 12 Ağustos 2012).
- <http://www.saglik.gov.tr/extras/döküman/80y> (Erişim tarihi:10 Ekim 2011).
- Işık AT, Doruk H, Mas MR (2004). Yaşlılarda ilaç kullanım ilkeleri. *Klinik Gelişim Dergisi*, 17(2): 25-31
- İlerigelen, B. (2010) Yaşlılarda Kalp Yetersizliği. *Turkish Journal of Geriatrics*. Supp: 2, 21- 32.
- İskit BA (2006). Akılcı ilaç kullanımı. *Sted Dergisi*, 15(7): 4-5.
- Jackson SL and others (2005). “Older Women With Diabetes Have a Higer Risk for Poor Bladder Control”. *Diabetes Care*. 28(6). 1730-1738.
- Karadakovan A (2005). Yaşlılarda sağlık sorunları. E.Ü. HYO Dergisi, 21:2,169-179.
- Karadakovan A (2006).Yaşlıda demans/Alzheimer (içinde). İleri Geriatri Hemşireliği. Çiçek Fadiloğlu (Ed).İzmir, Meta basım, 129-138.
- Karadakovan A (2007). Yaşlılarda üriner sistem enfeksiyonları. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*. Ocak-Nisan, 12-16.
- Karadakovan A (2010).Yaşlı inkontinansında hemşirelik (içinde). Geriatrik olgularda İnkontinans. Geriatrik Sendromlar dizisi 2. Ahmet Turan Işık,Ergün Bozoğlu(Ed) 2. Basım. İstanbul, Som Kitap, 196-209.
- Karadakovan A (2012). Alzheimer hastalığında hemşirelik yönetimi (içinde). Her Yönüyle Alzheimer Hastalığı: Geriatrik Sendromlar dizisi5. Ahmet Turan Işık(Ed) 1. Basım. İstanbul, Som Kitap, 702-716.

- Karadakovan A (2003). Demansta hemşirelik yaklaşımı. II.Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı. (Çetin Ofset A.Ş. Ankara, 117-120.
- Karadakovan A, Kaymakçı Ş(2013). Üriner Sistem Hastalıkları. İçinde. Karadakovan A, Eti Aslan F.ed. Dahili ve cerrahi hastalıklarda bakım. 3.basım. Akademisyenl Kitabevi. Ankara, 2010:919-22.
- Karadakovan A, Özgür G. (2002) Alzheimer Hastalığında Hemşirelik Bakımı (içinde) Kutay F Z (ed). Alzheimer Hastalığı Ayın Kitabı 88. İzmir .Ege Üniversitesi Basımevi, 81-91
- Karan A(1999).Yaşlılarda Ağrı Sorunu ve NSAİD Kullanımı.Türkiye Fiziksel Tıp ve rehabilitasyon Dergisi, 2 (1).
- Katz S, Down TD, Cash HR, Grotz RC(1970).Progress in the development of the index of ADL. Gerontologist,10,20-30.(Gerontolgist Society of America)
- Kaya A (2005). Diabetik Ayak.4.Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı. (31 Ağustos-4 Eylül 2005-Antalya). Çetin Ofset Aş. Ankara.78-81.
- Keskinöğlü P. (2012). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. 2010 yılı sonuçları. Türkiye Sağlık Raporu. (Yaşlı Sağlığı Sorunları Ve Çözümler'in içinde) http://hasuder.org.tr/anasayfa/images/stories/dosyalar/yal_sal_son_hali.pdf. (Erişim tarihi: 2 Aralık 2012).
- Kıssal A, Başer A (2009). Yaşlı İstismar ve İhmalinin Değerlendirilmesi, TAF Preventive Medicine Bulletin, 8(4) :357-364.
- Kirazlı Y(2002). Alzheimer Hastalığı Rehabilitasyonu (içinde) Kutay F Z (ed) Alzheimer Hastalığı Ayın Kitabı 88 İzmir Ege Üniversitesi Basımevi ,92-107
- Kocaman G (1994). Ağrı, Hemşirelik Yaklaşımları. Saray Medikal Yayıncılık. İzmir.
- Krahne D, Heymann A, Spies C (2006)How to monitor delirium in the ICU and why it is important. Clinical Effectiveness in Nursing, 9: 269-279.
- Krešević DM et al (1997). Assesment of function: critically important to acute care of elders. Geriatr Nurs, 18(5):216-22.
- Krousel-Wood MA, Muntner P, Islam T, Morisky DE, Webber LS (2009). Barriers to and determinants of medication adherence in hypertension: perspective of the cohort study of medication adherence among older adults. Med Clin North Am, 93: 753-68.
- Kutsal-Gökçe Y(2006). Yaşlılarda çoklu ilaç kullanımı. Türk Geriatri Dergisi, Özel Sayı: 37-44.
- Kuvvetlioğlu K (2011). Yaşlı hastaların ilaç kullanım davranışları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Lefkoşa: Yakındoğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Lawton MP(1971). Functional assesment of elderly people. Journal of American Geriatrics Society,9(6),465-481
- Lewis SM, Heitkemper MM, Dirksen SR (2004).Medical-surgical nursing assesment and management of clinical problems. Missouri: Mosby, Inc.
- Lewis SM. Heitkemper MM. Dirksen SR (2004. Medical surgical nursing assesment and management of clinical problems.(6th.edit). Philadelphia: Mosby Company.
- Lueckenotte AG (2000).Gerontologic nursing. (2th.ed).St. Louis: Mosby, Inc.
- MacLaughlin EJ, Raehl CL, Treadway AK, Sterling TL, Zoller DP, Bond CA (2005). Assesing medication adherence in the elderly. Drug Aging, 22: 231-55.
- Mauk K, Hanson P (2010).Management of common illness, diseases, and health conditions (içinde). Gerontological Nursing. Competencies for care. Kristen L. Mauk(Ed). Second edition,London, Jones and Barlett Pubilsihers, LLC,382-453.

- Mc Nicoll L, Pisani MA, Zhang Y et al(2003): Delirium in the intensive care unit: occurrence and clinical course in older persons. *J Am Geriatric Soc*, 51:1-9.
- McDonald HP, Garg AX, Haynes BR(2002). Interventions to enhance patient adherence to medication prescriptions. *JAMA*, 288: 2867-80.
- Meneilly GS, Greig N, Tildesley H, Habener JF, Egan JM, Elahi D(2003). "Effects of 3 Months of Continuous Subcutaneous Administration of Glucagon Like Peptide 1 in Elderly Patients With Type 2 Diabetes". *Diabetes Care*. 26(10).2835-2841.
- Midthum S (2004). Criteria for urinary tract infection in elderly: variables that challenge. *Urologic Nursing*; 24.157-186.
- Mistraletti G, Pelosi P, Mantovani ES, Berardino M, Gregoret C(2012). Delirium: Clinical approach and prevention. *Best Practice & Research Clinical Anesthesiology*, 26: 311-326.
- Monahan FD. Sands JK. Neighbors M and others (2007). *Phipp's medical surgical nursing. healths and illness perspectives (8th edit)*. St. Louis: Mosby.
- Nalbant S (2007). Yaşlılıkta Fizyolojik Değişiklikler. *Nobel Medicus Online Dergi Yayın tarihi: 08.12.2007* <http://www.nobelmedicus.com/contents/200842/04-11.htm> (Erişim tarihi: 6 Aralık 2010).
- Nalbant S (2006). Yaşlanmanın biyolojisi. *Türkiye Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Dergisi* 52 (özel A) A12-A17.
- Nelson JM (2010). Identifying and Preventing common risk factors in the elderly. (içinde). *Gerontological Nursing. Competencies for care*. Kristen L. Mauk (Ed). Second edition, London, Jones and Barlett Publishers, LLC, 354-380.
- Noyan A (2011) Delirium. Ülker Göksel S, Saraç F (Ed.) *Geriatride 5 "D" ler*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 57-86.
- Oğlak S. (2007). Uzun Süreli Evde Bakım Hizmetleri ve Bakım Sigortası. *Turkish Journal of Geriatrics*; 10 (2): 100-108.
- Otter H, Martin J, Basell K, Von Heymann C, Hein OV, Bollert P, Jansch P, Behnisch I, Wernecke KD, Konertz W, Loening S, Blohmer JU, Spies C(2005). Validity and reliability of the DDS for severity of delirium in the ICU. *Neurocrit Care*, 2: 150-158.
- Öge A (2004). Yaşlanmayla Oluşan Endokrin Değişiklikler ve Tedavi Yaklaşımları. *Geriatric Dergisi*, (7)2:117-121
- Özaşkın S, Pırıldar Ş (2002). Alzheimer Hastalığında Nöropsikiyatrik Klinik Görünüm (içinde) Kutay F Z (ed) *Alzheimer Hastalığı Aydın kitabı* 88. İzmir Ege Üniversitesi Basımevi, 68-80
- Özer, S., Akyürek, B., Başbakkal, Z. (2006) Hemşirelerin Ağrı İle İlgili Bilgi, Davranış ve Klinik Karar Verme Yeteneklerinin İncelenmesi. *Ağrı Dergisi*. 18(4): 36 – 43.
- Özgüroğlu M (2004) Terminal Dönemdeki Kansere Hastasına Yaklaşım: "Hospice" Ve Palliyatif Bakım. *Klinik Gelişim* 17 (1-2)
- Öztop H, Sener A, Güven S (2008). Evde bakımın yaşlı ve aile açısından olumlu ve olumsuz yönleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1): 39-49.
- Öztürk R (2012). Erişkinde bağışıklama. *Klinik Gelişim*. 25:49-59. <http://www.klinikgelisim.org.tr/kg-25-1/11.pdf>. (Erişim tarihi: 15 Mart 2013)
- Pagana KD ve Pagana TJ(2010). *Mosby's Manual of Diagnostic and Laboratory Tests*, 4th. edition., Mosby, St. Louis.
- Passel JS, Cohn D (2008). *U.S. Population Projections: 2005–2050*. Pew Research Center. www.pewresearch.org, (Erişim tarihi:5 Ekim 2009)
- Report 2002, World Health Organization, Geneva, 2002

- Samancıoğlu S, Karadakovan A (2010). Yaşlı sağlığının korunması ve geliştirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 5:13,125-141.
- Schwartzops CE, Twigy P(2010). Nursing management dementia. Mauk KL (Ed.): *Gerontological nursing competencies for care*. Second edit. Jones and Barlett Publishers, Sadbury, 530-541.
- Selçuk H (2007). Yaşlılarda Beslenme. *Geriatri Kitabında* (Aslan D. Ed). Türk Tabipleri Yayınları,159-170.
- Selekler K(2003). Alzheimer ve Diğer demanslar. *Modern tıp seminerleri*:26, Ankara. Güneş Tıp Kitapevi.
- Smeltzer SC, Bare BG (2004). *Brunner and Suddarth's textbook of medical surgical nursing*.(10th.edit). Lippincott Williams and Wilkins, Philadelphia.
- Smeltzer, S.C., Bare, B.G., Hinkle, J.L., Cheever, K.H. (2010) Chapter 12: Healthcare of The Older Adult. (In) *Brunner & Suddarth's Textbook of Medical Surgical Nursing*. 12th Edition. Lippincott Williams & Wilkins, China.
- Smilkstein G, Ashworth C, Montano MA (1982). Validity and realibility of Family APGAR as a test of family function. *L Fam Prac*, 15: 303-311.
- Sözen T (2005). Tıp 2 DM, Glisemik Hedefler ve Tedavide Dikkat Edilecek Hususlar. 4. Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı. Çetin Ofset Aş. Ankara.73-77.
- Standarts of Medical Care in Diabetes.2013. American Diabetes Association *Diabetes Care* 2013,36 (Suplement):s 11-s66.
- Swearingen LP, Keen Hicks J (2001). *Manual of critical care nursing*. St. Louis: Mosby.
- Şahin S (2010). Yeni Bir Model; Ege Yaşlı Hizmet Merkezi. <http://www.scopemed.org/full-textpdf.php?mno=298> (Erişim tarihi: 2 Aralık 2012).
- Şimşek TT, Yumin, TE, Öztürk A, Sertel M, Yumin M (2011). Ev Ortamında Yaşayan Yaşlı Bireylerde Ağrı ile Sağlık Durumu, Mobilite ve GYA Düzeyi Arasındaki İlişki. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, 57: 216 – 220.
- Tanrıdağ O (2002). Yaşlanan beyin ve demans.I. *Ulusal Geriatri Kongresi Kitabı*.(30 Ekim-3 Kasım 2002).Ankara, BAYT Ltd.Şti. 59-60.
- Tanrıverdi, G., Okanlı, A., Çetin, H., Özyazıcıoğlu, N., Sezgin, H., Karaman, Ö.H., Korkut, M. (2009) Yaşlı Popülasyonunda Ağrı. *Turkish Journal of Geriatrics*, 12 (4): 190 – 197.
- Tekir Ö, Sevinç S, Karadağ E, Karadakovan A(2012). Yaşlı bireylerde beden kitle indeksinin günlük yaşam aktivitelerine ve öz bakım gücüne etkisi. *Geriatri ve Geriatrik Nöropsikiyatri Dergisi*, 3:1, 1-7.
- The Guide to clinical preventive services 2012.U.S.Preventive Services TASK FORCE. Agency for health care research and quality advancing excellence in health care. <http://www.ahrq.gov> (Erişim tarihi: 15 Mart 2013).
- The World Health Report 2002, World Health Organization, Geneva, 2002.
- Tiftik S, Kayış A, İnandır İ (2012). Yaşlı Bireylerde Sistemsel Değişiklikler, Hastalıklar ve Hemşirenin Rolü.http://www.akadgeriatri.org/managete/fu_folder/2012-01/html/2012-4-1-001-011.htm. (Erişim tarihi: 1 Ekim.2012).
- Top M, Tarcan M (2003). Türkiye ilaç ekonomisi ve ilaç harcamaları:1998-2003 Dönemi Değerlendirmesi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 9(35): 177-200.
- Tullman DF, Fletcher K, Foreman MD: *Delirium*. Boltz M, Capezuti E, Fulmer T, Zwicker D (Ed.)(2012). *Evidence-based geriatric nursing protocols for best practice*. Springer Publishing Company, New York, 186-189.

- Tunca M (2006). Yaşlılarda ilaç etkileşimleri ve klinik önemi. Türk Geriatri Dergisi, Özel Sayı: 45-48.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), 2014. Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yıl Ortası Nüfus Projeksiyonları, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=39&ust_id=11, (Erişim tarihi: 5 Şubat 2014).
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2003). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Ankara. 2004.19.
- Tüzün Ç, Tıkız C(2003).Yaşlılarda Ayak Sorunları. Geriatri Dergisi,6(4):135-141
- United Nations (UN), 2004. World Population To 2300. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. www.un.org/esa/population/publications/.../WorldPop-2300final.pdf. (Erişim tarihi: 25 Eylül 2010)
- Vançelik S, Çalıkoğlu O, Güraksın A, Beyhan E(2006). Pratisyen hekimlerin reçete yazımın şekillendiren faktörler ve akılcı ilaç kullanım kriterlerini önemseme durumları. H.Ü. Eczacılık Fakültesi Dergisi, 26(2): 65-75.
- Varlı M (2012). Yaşlıda Sık Görülen Gastrointestinal Problemler. Klinik Gelişim Derg, 25: 56 – 65.
- Wells M (2000). The role of the nurse in urinary incontinence, Bailliere's Clinical Obstetrics and Gynaecology. 2.335-353.
- White L, Duncan G (2002). Medical-surgical nursing an integrated approach. (2th.ed). Albany: Delmar publishers.
- Williams ME (2005). Assesment of geriatric patient: Initial Clinical update. June: 2005. <http://www.medscape.com>. (Accessed 28 March 2010).
- Williams ME(2005). Assesment of geriatric patient:Initial. Clinical update. June:2005.<http://www.medscape.com>. (Erişim tarihi:25.10.2009)
- Wold GH (2012). Basic Geriatric Nursing.5 th.edition.. Elsevier Mosby, St. Louis.
- Wold GH(2012): Health assesment of older adults. Basic geriatric nursing. 5th.ed. Mosby, St. Louis, 151-166, 180-199.
- World Health Organisation (WHO a), 2002. Active Ageing: A Policy Framework. Spain. Erişim: <http://www.who.org>, , (Erişim tarihi:7 Mart 2013).
- World Health Organisation (WHO b), The world is fast ageing - have we noticed? Facts about ageing.Erişim: <http://www.who.int/ageing/en>, , (Erişim tarihi:7 Mart 2013).
- Yaşlı hizmet merkezlerinde sunulacak gündüzlü bakım ile evde bakım hizmetleri hakkında yönetmelik taslağı. www.sheck.gov.tr. (Erişim tarihi:.6 Şubat 2009).
- Yaşlılarda Ağrı. <http://www.algo.com.tr/yaslilarda-agri/> (Erişim tarihi: 25 Ekim 2012).
- Yavuz D, Yavuz R, Sezer S (2012). Yaşlılık Döneminde Nefrolojik Sorunlar. Türk Nefroloji, Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi. 21(3): 217 – 223.
- Yeğül İ (2012). Ağrı ve Tedavisi. anestezi.med.ege.edu.tr/old/ders/18.doc (Erişim Tarihi: 25.11.2012).
- Yeşilbalkan Ö (2006). Yaşlı Bireylerde Ağrı (içinde) İleri Geriatri Hemşireliği (Edt.Fadıloğlu Ç) İzmir.
- Yıldız A, Erol S, Ergün A (2009). Bir Huzurevinde Kalan Yaşlılarda Ağrı ve Depresyon Riski. Türk Geriatri Dergisi, 12 (3): 156 – 164.
- Zoghi M (2010). Yaşlılarda kardiyovasküler Fonksiyonlar. Turkish Journal of Geriatrics., Supp: 2. p:1 – 4